

«Նոր ժամանակի կրթություն» Հ

*ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՅ*

*ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ*

Հետազոտության թեման՝ Բարոյական արժեքներ

Առարկան՝ Պատմություն

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Ժիրայր Գալստյան

*Ուսումնական հաստատություն՝ Ոսկերասի միջնակարգ դպրոց
Երևան 2022*

Բովանդակություն

Ներածություն-----	3
Բարոյական արժեքներ-----	4
Եզրակացություն-----	14
Օգտագործված գրականության ցանկ-----	15

Ներածություն

Թեմայի կարևորությունը: Մարդու վարքը, գործունեությունը և կեցությունն ընդհանրապես մեծապես պայմանավորված են նրա նախընտրած արժեքներով, արժեքային կողմնորոշմամբ: Բարոյական արժեքները կազմում են մարդու արժեհամակարգի նշանակալի մասը: Բարու, արդարի, հայրենասիրության և բարոյական այլ արժեքների նկատմամբ մարդու վերաբերմունքով է պայմանավորված անձի, հասարակության, պետության ներդաշնակ կենսագործունեությունը, ինչն առավել էական է դառնում քաղաքական, տնտեսական, մշակութային ազատությունների, գլոբալացման և մարդկանց ազատ տեղաշարժերին ու ազատ ընտրության իրականացմանը նպաստող այլ գործոնների առկայության շնորհիվ:

Թեմայի նպատակը: Ասվածը ցույց է տալիս բարոյական արժեքների ձևավորման խնդրի կարևորությունը: Բարոյական արժեքների ձևավորումը սկսվում է երեխայի ծնվելու հետ միաժամանակ և իրականացվում նրա ողջ կյանքի ընթացքում: Այդ գործընթացին մասնակցում են ընտանիքը, միջավայրը, եկեղեցին, տեղեկատվահաղորդակցական տեխնոլոգիաները և, իհարկե, երեխաների դաստիարակության հիմնական օղակը՝ հանրակրթական դպրոցը:

Վերջին շրջանում զգալիորեն մեծացել է սովորողների բարոյական արժեքների ձևավորման, բարոյական դաստիարակության խնդրի նկատմամբ ուշադրությունը. կատարվում են գիտական հետազոտություններ, կրթօջախների ուսումնական պլաններում ներառվում են բարոյագիտական բնույթի ուսումնական դասընթացներ, ստեղծվում են հիմնադրամներ և հասարակական կազմակերպություններ: Բավական ընդգրկուն են նմանատիպ աշխատանքների իրականացման աշխարհագրական, կրոնական ու մշակութային շրջանակները: Անդրադառնանք դրանցից մի քանիսին՝ աչքի առաջ ունենալով տարբեր երկրների փորձը: Անգլիայի ազգային կրթակարգը, օրինակ, սովորողների հոգևոր, սոցիալական, մշակութային, ֆիզիկական և մտավոր զարգացմանը զուգընթաց նախատեսում է նաև բարոյական այնպիսի արժեքների նպատակաուղղված ձևավորում, ինչպիսիք են ճշմարտությունը, արդարությունը, ազնվությունը, վստահությունը և պարտքի զգացումը:

Բարոյական արժեքներ

Համանման խնդիրներ են առաջադրում նաև առարկայական չափորոշիչները: Բացի այդ, սովորողների բարոյական և հոգևոր ներաշխարհի ձևավորմանն է նպաստում «Կրոնական կրթություն» ուսումնական առարկան, որը նախատեսված է կրթական I-IV աստիճաններում (I-XI դասարաններ): Այն ներառում է նաև բարոյական արժեքներին նվիրված զանազան թեմաներ: Օրինակ, III կրթական աստիճանում (VII-IX դասարաններ) ընդգրկված են բարոյական ընտրության, ներողամտության, բարու և չարի, իրավունքի և պատասխանատվության, սոցիալական արդարության և բարոյական այլ արժեքների վերաբերյալ թեմաներ² : Շոտլանդիայում ոչ կրոնական դպրոցների համար պարտադիր է «Կրոնական և բարոյական կրթություն» ուսումնական առարկան, որն ուսուցանվում է սկզբնական դպրոցի I-VII և միջնակարգ դպրոցի I-III դասարաններում: Առարկայական չափորոշիչներով հիմնական խնդիրների շարքում նախատեսվում են նաև սովորողների կարեկցանքի, իմաստության, արադարության և ազնվության մասին գիտելիքների խորացումը և բարոյական այդ արժեքների ձևավորումը³ : Ռուսաստանի Դաշնությունում պետական կրթակարգն ուղղված է սովորողների հոգևոր-բարոյական զարգացմանը և

դաստիարակությանը, քաղաքացիական ինքնության ձևավորմանը, մշակութային բազմազանության պահպանմանը և զարգացմանը, Ռուսաստանի ժողովուրդների հոգևոր և մշակութային արժեքների ճանաչմանը: Այդ նպատակների իրականացմանը նպաստում է «Կրոնական մշակույթի հիմունքներ և աշխարհիկ բարոյագիտություն» ուսումնական առարկան: Վերջինիս «Աշխարհիկ բարոյագիտության հիմունքներ» բաժինը նախատեսում է ուսումնասիրել հետևյալ թեմաները՝ IV դասարան, 17 ժամ. Ռուսաստանը մեր հայրենիքն է, ի՞նչ է աշխարհիկ բարոյագիտությունը, մշակույթը և բարոյականությունը, բարոյականության առանձնահատկությունները, բարին և չարը, առաքիչություն և արատ, ազատությունը և մարդու բարոյական ընտրությունը, ազատությունը և բարոյական պատասխանատվությունը, բարոյական պարտք, արդարություն, այլասիրություն և եսասիրություն, ընկերություն, ի՞նչ է նշանակում լինել բարոյական, սովորողների հետազոտական աշխատանքների պաշտպանություն:

V դասարան, 17 ժամ. տոհմը և ընտանիքը՝ բարոյական հարաբերությունների աղբյուր, բարոյական արարք, բարոյական վարքի ոսկե կանոնը, ամոթ, մեղք և ներողամտություն, պատիվ և արժանապատվություն, խիղճ, բարոյական իդեալ, վարվեցողություն, ընտանեկան տոներ, մարդու կյանքը՝ բարոյական բարձրագույն արժեք, սեր հայրենիքի նկատմամբ, հետազոտական աշխատանքի պատրաստում, սովորողների ելույթներ հետազոտական աշխատանքի վերաբերյալ, հետազոտական աշխատանքի ներկայացում: Ռուս մանկավարժներից շատերը մեծ նշանակություն են տալիս նաև մաթեմատիկայի միջոցով սովորողների բարոյական դաստիարակությանը: Որոշ հեղինակների կազմած խնդիրները նվիրված են Հայրենական մեծ պատերազմին, Ռուսաստանի բուսական և կենդանական աշխարհին, որոնք նպաստում են հայրենասիրության, բնության նկատմամբ հոգատար վերաբերմունքի, ընկերասիրության և այլ արժեքների ձևավորմանը⁵ : Բարոյական արժեքների ձևավորմանն առանձնապես մեծ տեղ է հատկացվում Մալայգիայում: 1983 թ. ի վեր «Բարոյական կրթությունը» հիմնական առարկա է սկզբնական և միջնակարգ դպրոցներում սովորող ոչ մուսուլման աշակերտների համար (մուսուլմանների համար նախատեսվում է «Իսլամական կրթությունը»): Սկզբնական դպրոցում առարկան ուսուցանվում է շաբաթական 3 ժամ, իսկ միջնակարգ դպրոցում՝ 2 ժամ: Համաձայն կրթական չափորոշիչների, այդ առարկայի

ուսուցումը սովորողներին հնարավորություն է տալիս հասկանալու և յուրացնելու արժեքներ, որոնք անհրաժեշտ են առաքինի լինելու համար, գիտակցել և ընդունել մարդու և շրջակա միջավայրի ներդաշնակության կարևորությունը, զարգացնել բարոյական և հոգևոր արժեքների վրա հիմնված հասուն մտածողություն, դրանց շնորհիվ կայացնել բարոյական որոշումներ և լուծել խնդիրներ: Միջնակարգ դպրոցում «Բարոյական կրթություն» առարկայի ուսուցումն ընդգրկում է այնպիսի արժեքներ, որոնք կապված են ինքնազարգացման, ընտանիքի, շրջակա բնության, հայրենասիրության, մարդու իրավունքների, ժողովրդավարության, խաղաղության ու ներդաշնակության հետ: Առանձնացվում են բարոյական 16 հիմնական արժեքներ, որոնք պետք է պարտադիր ուսուցանվեն կամ անուղղակիորեն ձևավորվեն դպրոցի բոլոր ուսումնական առարկաների միջոցով: Դրանք են՝ կարեկցանքը, ինքնավստահությունը, համեստությունը, հարգանքը, սերը, արդարությունը, ազատությունը, քաջությունը, մտավոր և ֆիզիկական մաքրությունը, ազնվությունը, աշխատասիրությունը, համագործակցությունը, զսպվածությունը, երախտագիտությունը, մտավոր կարողությունները և հասարակական գիտակցությունը:

Այսպիսով, այդ երկրներում կարևորում են անձի բարոյական դաստիարակությունը և դրա համար կատարում են հստակ աշխատանքներ, մասնավորապես, բարոյագիտական որևէ առարկայի ուսուցում, այդ առարկաների համար ուղեցույցների պատրաստում, որոնք ուսուցչին հնարավորություն կտան ավելի արդյունավետ իրականացնել առարկայի դասավանդումը, ինչպես նաև ուսումնական այլ առարկաների միջոցով բարոյական արժեքների ձևավորումը: Այս աշխատանքներին օժանդակելու նպատակով ստեղծվել են զանազան կառույցներ՝ դպրոցներին տրամադրելով նյութեր, նախագծեր, որոնք նպաստում են սովորողների բարոյական դաստիարակությանը և համակողմանի ու ներդաշնակ զարգացմանը: Այդպիսին է, օրինակ, Random acts of kindness foundation (RAK) հիմնադրամը (հիմնադրվել է 1995 թ. ԱՄՆ-ում), որի գլխավոր նպատակն է աշակերտներին օգնել բարի լինելու և հպարտանալու դրանով: Նմանատիպ նախագիծ է նաև Էթիկան (Ethics and values education in schools and kindergartens), որը մանկապարտեզներին, դպրոցներին, ուսուցիչներին և աշակերտներին տրամադրում է աշակերտների

բարոյական արժեքների ձևավորմանն օժանդակող նյութեր: Գլոբալացումով, միգրացիայով և այլ հանգամանքներով պայմանավորված՝ հասարակությունը կրում է փոփոխություններ, որոնք անդրա-դառնում են նաև կրթության ոլորտի վրա: Այն փոփոխությունները, որոնց մենք հանդիպում ենք Եվրոպայում, ոչ միայն տնտեսական և քաղաքական են, այլ նաև սոցիալական, մշակութային և հատկապես բարոյական: Էթիկան օգնում է դպրոցներին՝ տրամադրելով տարբեր տարիքի երեխաների և ուսուցիչների համար կրթական մեթոդներ ու միջոցներ՝ մշակված բարոյական երկրնտրանքների, կոնֆլիկտների լուծման, առարկայի բարոյագիտական մասի հազեցման, քննադատական մտածողության ձևավորման, էթիկական նորմերի զարգացման և այլ հարցերով զբաղվելու համար: Էթիկաի հետ համագործակցում են Եվրոմիության տարբեր երկրների, մասնավորաբար Իտալիայի, Սլովենիայի, Գերմանիայի, Իսպանիայի, Խորվաթիայի, Ավստրիայի, Բոսնիա և Հերցեգովինայի կրթական, հասարակական հաստատությունները: Նշենք, որ Երևանի Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի Մաթեմատիկայի և նրա դասավանդման մեթոդիկայի ամբիոնը այս ծրագրի հարակից գործընկերն է: Ուսումնական առարկաների նկատմամբ սեր և հետաքրքրություն առաջացնելը, դրանց միջոցով բարոյական տարբեր արժեքներ ձևավորելը հիմնական նպատակներից են: Այստեղ պարբերաբար տեղադրվում են խնդիրներ, վարժություններ, խաղեր, աշխատանքային այլ նյութեր՝ կազմված ուսուցիչների, ծնողների, կրթության մասնագետների կողմից: Հայաստանի Հանրապետությունում աշակերտների արժեքային համակարգի ձևավորումը ներառված է ՀՀ հանրակրթության պետական չափորոշիչում՝ որպես կրթության բովանդակային բաղադրիչ:

Քանի որ գիտելիքների և կարողությունների հետ միասին հանրակրթությունը ձևավորում է նաև սովորողի արժեհամակարգը, ուստի այնտեղ ներառվում են նաև բարոյական արժեքներ: Յուրաքանչյուր ուսումնական առարկայի մասով սովորողների պատրաստվածությանը ներկայացվող ընդհանրական պահանջների մեջ առանձին կետով նշվում են այն արժեքները (նաև՝ բարոյական), որոնք պետք է տա միջնակարգ դպրոցը՝ ըստ ուսումնական բնագավառների և կրթական աստիճանների: Մակայն մեր հանրապետության հանրակրթական համակարգում բարոյագիտության վերաբերյալ

պարտադիր ուսումնական առարկա նախատեսված չէ. բարոյագիտությանը նվիրված առանձին նյութեր ընդգրկված են «Հասարակագիտություն» ուսումնական առարկայում (որպես դրա առանձին բաժին): Ավագ դպրոցի X դասարանի աշակերտների համար այն ընտրովի դասընթաց է, որին հասկացված է շաբաթական 1 ժամ: Դրա նպատակներն են՝ «սովորողներին ներկայացնել բարոյականության տեսության հիմնահարցերը, ամբողջացնել բարոյականության մասին սովորողների պատկերացումները, բարձրացնել բարոյական գիտակցությունը և համաշխարհայնացման արդի ժամանակաշրջանում նպաստել հայ պատանու բարոյափիլիսոփայական աշխարհայացքի ձևավորմանը»: Առարկան ներառում է 18 թեմա, որոնց լիարժեք ուսումնասիրությունը կարող է ծառայել իր նպատակին: Սակայն, քանի որ այն ընտրովի է, ուստի այդ խնդրի լուծման հիմնական ճանապարհը հանրակրթական առարկաների դասավանդման ընթացքում արժեքների հետևողական ձևավորումն է: Արժանին հատուցելով պետական և առարկայական չափորոշիչների հեղինակներին՝ հարկ է նշել, որ դրանցում առկա նյութը արժեհամակարգի մասով համակարգված բնույթ չի կրում: Ավելին, դրանց հիման վրա ստեղծված դասագրքերում քիչ են արժեհամակարգի ձևավորմանը վերաբերող նյութերը: Ընդհանրապես հանրապետության մանկավարժական և մեթոդական միտքը լիարժեքորեն չի անդրադարձել այդ խնդրի լուսաբանմանը: Անշուշտ, կան ուսումնասիրություններ, որոնցում քննության առարկա են հենց բարոյական արժեքները: Այսպես, միջին դպրոցի հանրահաշվի դասագրքերում հեղինակը (Հ. Միքայելյան) հատուկ ուշադրություն է դարձրել կիրառական հենքի ընտրությանը: Դրանցում տեղ են գտել նաև կոնկրետ բարոյական արժեքների ձևավորմանն ուղղված նյութեր, ներկայացվում են մաթեմատիկայի ուսուցման գործընթացում բացասական բարոյական արժեքների ձևավորման հնարավորությունները և դրանց կանխարգելման ուղիները: Ուսուցչի գործունեության ընթացքում բացասական բարոյական որակներից մեկը, այսպես կոչված, կրկնակի անարդարության դրսևորումն է: Այն տեղի է ունենում, երբ ինչ-որ մեկը պարտավորություններ է վերցնում մյուսի հանդեպ և ոչ միայն խախտում է դրանք, այլև այդ պարտավորությունների հետ իրեն տրված արտոնություններն ու դիրքը օգտագործելով՝ մյուսին վնասում է հենց այն բանում, ինչից ինքը պետք է զերծ պահեր նրան: Ա. Շոպենհաուերը կրկնակի անարդարություն է համարում, երբ սպանությունը

իրականացնում է թիկնապահը, երբ գողությունը կատարում է պահակը, կամ խնամակալը յուրացնում է իրեն վստահված սեփականությունը, երբ դատավորը կաշառվում է, և այլն:

Ուսուցչի կողմից կրկնակի անարդարությունը աշակերտի հանդեպ կարող է դրսևորվել հետևյալ կերպ: Կրթությունը կազմակերպող կողմը (պետություն, կազմակերպություն կամ անձ) սովորաբար կրթական ոլորտին հատկացումներ է անում ըստ աշակերտների թվի, այսինքն՝ յուրաքանչյուր աշակերտ ստանում է ֆինանսավորում, և ուսուցիչն էլ պարտավոր է յուրաքանչյուր աշակերտի հատկացնել իր ժամանակի, ուշադրության որոշակի՝ այդ աշակերտին հասանելիք մասը: Եվ եթե նա ինչ-որ աշակերտի անընդհատ պահում է ուշադրության կենտրոնում՝ մշտապես հարցնում է դասը, հրավիրում է գրատախտակի մոտ, իսկ մյուս աշակերտը ընդհանրապես դուրս է մնում ուսումնական գործընթացից, ապա այդ գործընթացն իրականացնող անձը՝ ուսուցիչը, կատարում է գործողություններ, որոնք այդ աշակերտին վանում են իրեն հասանելիք արժեքները ստանալու իրավունքից, նրա մեջ ատելություն է առաջացնում այդ արժեքների, ինչպես նաև կրթության և ուսուցչի նկատմամբ, աշակերտին օտարում է կրթությունից: Եվ այդ օտարումը կատարում է այն անձը, որը կոչված է կրթության նկատմամբ սեր արթնացնելու աշակերտի մեջ: Մա կրկնակի անարդարություն է ուսուցչի կողմից: Մասնավորապես, մաթեմատիկայի դասավանդման գործընթացում ուսուցչի նման վերաբերմունքը ավելի արագ է հասցնում «արդյունքի»: Իսկապես, մաթեմատիկական կառույցը, որ ուսումնասիրվում է համապատասխան ուսումնական առարկաների միջոցով, ունի կուռ տեսք, հասկացությունները սահմանվում են մեկը մյուսի միջոցով, յուրաքանչյուր պնդում օգտագործվում է հաջորդ պնդումների մեջ, և որոշ փաստերի կամ հասկացությունների չիմացությունը կարող է հանգեցնել առարկայի ուսուցման ձախողմանն ընդհանրապես: Եվ պատահական չէ, որ աշակերտների շերտավորումը, ըստ գիտելիքների և ուսուցիչ-աշակերտ փոխհարաբերությունների, ինչպես նաև աշակերտների գիտելիքների բևեռացումը ավելի շատ նկատվում են հենց մաթեմատիկայի ուսուցման բնագավառում: Ուսուցչի և աշակերտի փոխհարաբերություններում դրսևորվում են նաև ուրիշի հանդեպ հարգանքի և պարտքի զգացմունքները: Աշակերտի հանդեպ ցուցաբերելով

հանդուրժողականություն, բարեհաճություն, մարդասիրություն և կարեկցանք՝ ուսուցիչը նրա մեջ սերմանում է այդ հատկանիշները՝ գերծ պահելով նախանձից ու չարախնդությունից: Հարգանքին հակասող գծեր են մեծամտությունը, այլատեցությունը և չարախոսությունը: Այս երևույթները կարող են դրսևորվել ուսուցման գործընթացում՝ ինչպես ուսուցիչ-աշակերտ, այնպես էլ աշակերտ-աշակերտ փոխհարաբերություններում: Բացասական բարոյական որակների ձևավորմանը կարող են հանգեցնել նաև հուշելը, տնային առաջադրանքներն արտագրելը և նմանատիպ այլ արարքներ: Եվ քանի որ բարոյականության ոլորտում վարքը առաջնային է համարվում գիտակցության նկատմամբ, ուստի նմանատիպ երևույթները բացառելու համար ուսուցիչը առաջին հերթին պետք է դիմի աշակերտների բարոյական գիտակցությանը՝ բացատրելով հուշելու, տնային աշխատանքը արտագրելու և այս կարգի արարքների վնասակար հետևանքները, այլապես սովորողը չի հրաժարվի դրանց հանգեցնող գործողություններ կատարելուց: Այսպիսով, ուսումնական գործընթացում կարևորվում են ոչ միայն բարոյական արժեքների ձևավորումը, այլև բացահայտվում դրանց իրականացման եղանակները:

Արժեքները բավարարում են սուբյեկտի կենսական պահանջմունքները և իմաստավորում են կյանքը: Սուբյեկտի արժեքները միավորվելով կազմում են մի ամբողջական համակարգ: Անձի մասին կարելի է դատել նրան առավել բնորոշ արժեքներով, որոնք գոյացնում են անձի ներաշխարհը: Իսկ ինչ վերաբերում է ազգային արժեքներին, դրանք բախտորոշ նշանակություն ունեն և ձևավորվում են պատմական զարգացման ընթացքում, կազմում ներկա կեցության հիմքը և բնականոն գոյության ու անխափան զարգացման երաշխիքը: Ազգին հատուկ արժեքներն արտացոլվում են նրա ինքնագիտակցությանը տարբեր ձևերում՝ արվեստի, փիլիսոփայության, բարոյականության, կրոնական պատկերացումների բանահյուսության մեջ: Ազգի արժեհամակարգը պետք է յուրացնի յուրաքանչյուր անհատ հանրության մեջ բնականոն գործելու համար: Այսպիսով անհրաժեշտ է տարբերակել արժեք-միջոց և արժեք-նպատակ հասկացողությունները: Օրինակ <<իշխանությունը>>, մի բան է որպես միջոց, մեկ այլ բան որպես՝ նպատակ, նմանապես փողը և փառքը: Երբ իշխանությունը, փողն ու փառքը դառնում են անձի գերագույն արժեք, դա հիվանդագին

և ախտածին երևույթ է, մինչդեռ որպես միջոց դրանք համարվում են կյանքի ընդունելի ու անհրաժեշտ տարրեր:

Առանձնացնենք նաև արժեք-արժանիքները, որոնք անձի համար ոչ միայն կենսականորեն անհրաժեշտ բարիք են, այլ նաև ցանկալի հատկություն: Արժեք-արժանիքների ըմբռնումը կարևոր է <<անհատ-ազգ>> փոխհարաբերությունների կարգավորման առումով: Բոլոր անձնային հատկությունները հանդիսանում են տվյալ անձի արժանիքները, մասնավորապես <<հաստատակամություն>>, <<աշխատասիրություն>>, <<համբերատարություն>> և այլն: Պետք է տարբերակել ազգային արժանիքներ հասկացողությունը, որում առանձնանում է ազգային-պետական միաբանության ապահովումը: Միաբանության ապահովման մեջ վճռորոշ դեր են խաղում երեք հիմնական արժեք-արժանիքներ՝ արժանապատվություն, արդարամտություն, աշխատասիրություն:

Արժանապատվությունը սեփական <<Ես>>-ի արժեքի գիտակցումն է: Դա անձի վարքի, արարքների, իրավունքների գնահատականն է, անձի ինքնագնահատականը:

Ազգային արժանապատվությունը սեփական ազգի արժանիքների, վաստակի, իրավունքների գիտակցումն է, ինքնահարգանքը՝ որպես ազգի ներկայացուցիչ:

Արդարամտությունը այլոց ճշմարիտ, արդարացի գնահատումն է: Եթե արժանապատվությունը անձի հարգանքն է իր հանդեպ, ապա արդարադատությունը հարգանքն է ուրիշների հանդեպ: Այսպիսով արդարամտությունը ոչ միայն անդրադառնում է մեր սեփական ինքնագնահատականի վրա, այլ նաև ազդում է դրա վրա:

Աշխատասիրությունը աշխատանքի հանդեպ անձի դրական վերաբերմունքն է: Այն բացառիկ կարևորություն ունի և առաջընթացի գլխավոր նախադրյալն է: Վերը նշված արժեք-արժանիքները խիստ փոխկապակցված են և դրանցից յուրաքանչյուրի բացակայությունը հանգեցնում է որևէ էական խնդրի առաջացման:

Այսպիսով պետք է հաշվի առնել, որ մշակույթն ու արժեքը չեն նույնանում, բայց և այնպես մշակույթում ստեղծված լավագույն հատկանիշը արժեքն է: Այն անհատներն ու ազգերը, ոոնք ապրում են արժեքների գերակայությամբ բարձր ոգեղեն հատկանիշներով ապրող ազգեր և անհատներ են, իսկ երբ նվազում են արժեքները վրա

է հասնում ոգու սովը: Ոգեղենությունը պէք է հատուկ լինի բոլորին, հատկապես՝ մտավորականությանը, որը համարվում է ազգի ինտելեկտուալ խիղճը:

Երեխաները աջից ու ձախից անընդհատ «ոմբակոծվում են» ճշտի ու սխալի վերաբերյալ աղավաղված տեսակետներով, լինի դա իրենց դասընկերների շրջապատում, իրենց լսած երաժշտության, դիտած ֆիլմերի կամ հեռուստահաղորդումների միջոցով: Այդ ամենի ազդեցության ներքո նրանք գուցե սկսեն հարցականի տակ դնել ճշտի ու սխալի վերաբերյալ իրենց ունեցած համոզմունքները:

Սա հատկապես լուրջ խնդիր է դեռահասության տարիքում: Երեխաների դաստիարակության վերաբերյալ մի գրքում ասվում է, որ մինչև այդ տարիքը երեխաները արդեն «պետք է հստակ հասկանան, որ հասակակիցները և զանգվածային տեղեկատվական միջոցները մեծ ճնշում են բանեցնում՝ ստիպելով հետևել որոշակի տենդենցների՝ ընդունված ու ճանաչված լինելու համար: Նրանք նաև պետք է կարողանան որոշումներ կայացնել իրենց սեփական արժեքների ու նախասիրությունների հիման վրա, անգամ եթե դրա համար հարկ լինի իրենց ընկերների կարծիքին դեմ գնալ»: Ուրեմն հստակ է, որ երեխաների բարոյական դաստիարակությունը անհրաժեշտ է սկսել *նախքան* դեռահասության շրջանը:

ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉՅԱՆ ՄԿԶԲՈՒՆՔ: «[Հասուն մարդիկ] իրենց ըմբռնողականությունը գործադրելով՝ այն մարզել են ճիշտն ու սխալը զանազանելու համար» ([Եբրայեցիներ 5:14](#)):

- **Բարոյական հասկացություններ արտահայտող բառեր գործածեք:** Երեխայի հետ խոսեք առօրյա տարբեր իրավիճակների մասին և ցույց տվեք հակադրությունները՝ օգտագործելով բարոյական հասկացություններ արտահայտող բառեր, օրինակ՝ «սա ազնվություն է, իսկ սա՝ անազնվություն», «սա հավատարմության դրսևորում է, իսկ սա՝ անհավատարմության», «սա բարի վերաբերմունք է, սա՝ անբարյացակամ»: Ժամանակի ընթացքում երեխան կկարողանա հստակ տեսնել բարոյական հասկացությունների կապը կոնկրետ արարքների հետ:
- **Հիմնավորեք ձեր սովորեցրած չափանիշները:** Օրինակ՝ այսպիսի հարցեր տվեք՝ ինչո՞ւ է ազնիվ լինելը լավագույն տարբերակը, ստեղծ ինչո՞ւ կարող է վնասել

փոխհարաբերությունները, ինչն էլ գողանալը սխալ: Օգնեք, որ երեխան գործի դնի իր դատողությունն ու ձևավորվող խիղճը:

- **Բացատրեք, թե բարոյական չափանիշներին հետևելը ինչ օգուտներ է բերում:** Կարող եք ասել. «Եթե ազնիվ լինես, մարդիկ կվստահեն քեզ: Եթե բարի լինես, մարդիկ հաճույքով կշփվեն քեզ հետ»:

Կրոններին բնորոշ է ուղեցույցների և ուղեցույցների պարունակությունը՝ կապված այն բանի հետ, թե ինչպես պետք է վարվեն այդ դավանանքի հետ նույնացող մարդիկ:

Այս օրենսգիրքը, որպես կանոն, սահմանում է, թե որն է ճիշտը և ինչը սխալ՝ համաձայն կասկածի տակ դրված հավատքի, այնպես որ դրանք կարող են համարվել բարոյական արժեքների աղբյուր, որոնք գործում են որպես անհատների վարքը պայմանավորող ուղեցույց:

Քանի որ կրոնը սերտորեն կապված է որոշակի հասարակության մշակույթի հետ, վարքի օրենսգիրքը նույնպես կախված կլինի որոշակի համատեքստից: Օրինակ՝ սա է պատճառը, որ որոշ դավանանքներ ճիշտ են համարում բազմակնության մեջ ապրելը, իսկ մյուսները՝ սխալ:

Բարոյական արժեքներն այն վարքագիծն են, որը մարդուն ապահովում է կյանքի զգացողությամբ, որով նա ձգտում է կատարելագործել իր մարդկային որակներն ու արժանապատվությունը, ուստի որոշ արժեքների կամ այլ արժեքների կից կյանք վարելը անհատական և ազատ որոշում է:

Արժեքները գոյակցում են անհատների մեջ, և ներքին բախումներ կարող են առաջանալ՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուրին տրված կարևորությունը: Խմբում տարբերությունն առավել ուշագրավ է, քանի որ յուրաքանչյուր մարդ փոխանցում է առաջնահերթությունների և կարևորության տարբեր կարգ:

Հենց այդ վերաբերմունքն է, որ պետք է ժամանակին ճանաչել ստացված օգուտը, դա երախտագիտություն ցուցաբերելն է: Այս արժեքը արտացոլվում է այն բանի մեջ, որ որոշ մարդիկ ազնվորեն ճանաչում և գնահատում են այն ջանքերը, որոնք որոշ մարդիկ ձեռնարկում են ուրիշների բարեկեցություն ստեղծելու օգտին:

Դա ենթադրում է առարկայի, հանգամանքի կամ անձի, այդ թվում՝ ինքն իրեն ընդունելը և գնահատելը: Արժեքի տակ գործելը խանգարում է մյուսին նվաստացնել կամ վնասել, քանի որ դու միշտ գործում ես իսկական ուշադրության ներքո:

Դա այն որակն է, որ ունի մարդ արարածը լավը լինելու, ուրիշներին և իր շրջապատին ցույց տալու համար, որ նա կարող է գործել նրանց օգտին՝ ցուցաբերելով մեղմություն և բարձր անշահախնդրություն:

Դա այն վերաբերմունքն է, որի միջոցով դուք ինքներդ ձեզ տալիս եք՝ առանց դրա դիմաց ինչ-որ բան ակնկալելու, նպատակ ունենալով օգնել նրանց, ովքեր դրա կարիքն ունեն:

Դա համեստ լինելու հատկությունն է՝ ի դեմս քո ունեցածի և այն, ինչ դու ես որպես մարդ: Մյուսի հանդեպ հարգանք հասկացության մի մասը և իրականությանը հարմարեցված ինքնապատկեր:

Եզրակացություն

Արժեքը, աշխարհի յուրահատուկ ընկալումն է, որը ձևավորվում է ոչ միայն ձեռք բերված գիտելիքի և ինֆորմացիայի, այլև սեփական կենսափորձի հիման վրա:

Մշակույթը խիստ կապված է մարդու արժեհամակարգի հետ: Նեղ իմաստով՝ արժեքը մարդու համար իրի, առարկայի կամ երևույթի դրական նշանակությունն է: Արժեքը մարդու վերաբերմունքն արտահայտող ցուցանիշ է, որի կարևոր կատեգորիաներից են՝ **հավատն ու սերը**:

Հավատը ծնում է հույս և մղում մարդուն ապրելու, ստեղծելու, արարելու: Հավատը դառնում է կողմնորոշիչ մարդու կյանքի և գործունեության համար: Մարդիկ քանի դեռ ապրում են՝ հավատում են, քանի դեռ հավատում են՝ ապրում են:

Սերը մյուս մարդկանց հետ միավորվելու ձգտումն է: Սիրո մեջ միավորվում են մարդու արժեքային պատկերացումները: Այն բաղկացած է մի քանի մակարդակներից: Այլասիրությունը ուրիշին սիրելու, իսկ եսասիրությունը սեփական անձը սիրելու երևույթն է:

Նաև կան սիրո առանձնացված դրսևորումներ: Օրինակ սերը անհավասարների միջև, երբ միայն տալիս ես՝ առանց վերադարձի ակնկալիքի: Սիրո այդ ձևն անվանում են մայրական:

Հաջորդը սերն է հավասարների միջև, երբ ինչքան տալիս, նույնքան ստանում ես:
Օրինակ՝ եղբայրական սերը:

Մերն անհատական ընտրողական զգացում է, որը դրսևորվում է խորը և կայուն ապրումներում: Ըստ Հեգելի՝ սիրո ճշմարիտ էությունն այն է, որ հրաժարվես ինքդ քեզ գիտակցելուց, մոռանաս քեզ ուրիշի <<Ես>>-ի մեջ և այնուամենայնիվ , այդ կորսվածության ու մոռացվածության մեջ առաջին անգամ գտնես և տիրապետես քեզ:

Մերն ապրում է, որն ըստ Հեգելի չի հենվում խորհրդածությունների և դատողականության վրա, այլ բխում է զգացմունքից: Մերը խիստ անհատական և անկրկնելի ապրում է:

Ամեն մեկը յուրովի է սիրում: Միրո մեջ մարդն ավելի պահանջկոտ է դառնում ինքն իր նկատմամբ, ձգտում ինքնակատարելագործման: Ահա թե ինչու սերը մշակութային և գեղեցիկ երևույթ է:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Թովուզյան Ա. Հումանիստական դաստիարակության հիմնախնդիրները մանկավարժության մեջ: Երևան: «Լինգվա»: 2009թ.: 298 էջ:
2. Մարության Ս. Ա., Դալլաքյան Ա. Մ. Նախադպրոցական մանկավարժություն: Երևան: «Զանգակ-97»: 2008թ.: 288 էջ:
3. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. СПб.: Питер. 2008. 400 с.
4. Бреслав Г. М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве. М.: 2008 144 с.
5. Лисина М. И. Общение, личность и психика ребенка. Под редакцией Рузской А. Г. М.: Институт практической психологии. Воронеж: 2001, 384 с.
6. Логинова В. И. Саморукова П. Г. Дошкольная педагогика. Учебник для студентов педагогических вузов (1 часть). Москва. 2005, 256 с.